

Ո՛ր սպոր թէ քիչ օրէն ալ փառաւոր մահ-
արձան մը յառնէր կանգնէր ազգային այս
մեծ Գործին գերեզմանին վրայ, ուր կը ծերա-
նայ դեռ այն յաղթ սօսին, որուն վրայ ելայ ես
երբեմն անոր թազումը դիտելու, եւ ուրիշ կը
տեսնեմ տակաւին այն խուռն բազմութիւնը որ
գերեզմանատէն զուրս կը զեղուր, եւ դեռ
կը լսեմ այն դաշն եւ սրտառու ձայնը՝ որ կը
լռէր գոչելով՝ վա՛ն Բարունակ օղէյ:

Բարունակ օղէյ ունեցած է եղբայրներ՝
որոնցմէ մէկը միայն որը՝ կը գտնուի այժմ՝ յԱ-
տալիս. թողած է մէկ հաստիկ դուստր մը՝ Օր.
Մաթիլոն Զերուհիան՝ որ իւր եղական կըթու-
թեամբն եւ ուսումնասէր կենցաղովը, ոչ նուազ
պատուաբեր դիրք ունի հայ իգական սեռին մէջ:

Կ.Պոլիս — Հոկտեմբեր:

Տորթ. Վահրամ Թ. Թորգոման:

Հ Ն Ա Գ Ի Ց Ա Վ Ա Ն

ԳՈՐԵՆԵՐՈՒ ԲՈՂՈՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵՂՈՆԵԿ
ԸՍՏ ՀՆՈՐ

(Ըրոշման իւրիւնքն է Ս.Ս.Ս.)

Թ.Ա.Ն.Ե.Լ.Ո.Ւ.Ա.Ս.

Ճեղճկոթիւնը հաստաւորն արշնայոյ խոտերուն
վրայ:

Վարժցոյ բնագիրը կ'երեւայ յօրինուած
սակէ իբր երկու եւ աւելի դար յառաջ. օտար
բառերն ընդհանրապէս այժմու արեւմտեան
հայերէնին հնչմամբ եւ ուղղագրութեամբ են, եւ
ինքն հեղինակը՝ ոչ անգէտ թրքերէնի՝ ասոր
միջոցաւ, այսինքն տաճկացեալ այլալիւծ ձեւով
կ'անցընէ արար եւ՝ պրս. բառերն ի հայե-
րէնն. — կամ թէ ըսենք, օտար (արեւելեայ)
անուններն հեղինակին ծանօթ են տաճկերէնի
միջոցաւ, եւ ոչ ուղղակի արարներէն կամ
պարսկերէնէ: — Այսպէս եւ այս ժամանակ-
ներուս շատ մ'ուրիշ գրութիւնները:

Մեզի անծանօթ կը շնան ինչ ինչ բա-
ռեր, մանաւանդ յօտարէ փոխառեալներ:

Այստեղ բառերը կը դնենք ինչ կարգաւ որ
հաստաւորն ընթացքին մէջ զիրար կը յաղորդեն:

1 Տես Հոգեւ. Թ. 10, էջ 316:

2 Հմմտ. Եւս. բառը զմի եղան, եւ հայոս
նոր հնչմամբ՝ զմի. իսկ ընտելին անդ անդ ասէ՛ր
ներն օրինակօրէն արմարութեամբն եղած են ասէ՛ր:

Լուս եւ օղիւմ՝ պարսկերէն անուանք են
ներկերու: Առաջինը (لوس) կարմրագոյն,
որ Հնդկաստանի բերք է, եւ երկրորդը (زعفران)
խփիւմ՝ ձերմակ, որ հիմալ տաճկերէն խփիւ-
ղէ՛ն ձեւով ծանօթ է: — Նոյնպէս Թափառ եւ
զաֆրան (زنگار) կարմիր եւ արարա-
ցի բառերը, որոնց վերջինը հայերէնի մէջ չե-
րուս անուամբ ծանօթ է, որ այլեւայլ հին լե-
զուներու հասարակ բառ է, իսկ նոր ազգերն
արարականն ընդունած են, safran, zafferano,
եւ այլն:

Լուսաբոյ ծանօթ մութ կապոյտ գոյն:
Պրս. Լոշ-լուշ (لوزل) որ Արաբաց բերանը
բնականապէս Լուսաբոյ պիտի ըլլար, պէտպէս
հնչմամբ եւ ուղղագրութեամբ կամ սխալա-
գրութեամբ անցած է ի հայերէն, Լոշ-լուշ, Լու-
շա-լուշ, Լոշի-լուշ, Լոշաբոյ՝ անշուշտ պարսկե-
րէնը սխալ կարգաւորով, Լուսաբոյ, մինչեւ Լու-
սաբոյ իբր հայացեալ:

Լուս ի բնէ պրս. (لوس) եւ յետոյ Արա-
բացոց անցած լա՛ ձեւով, կարմիր քար է
կամ գինեգոյն. սակայն բազմաթիւ հայերէն
պատուական ականջ շարքին մէջ ոչն է այն
Լուշ, դիւրին չէ եղած ճշգրտել. Իբրեւ կարմիր
գօհար կ'անուանուին զոր օր, ասորիւ, Լուշ, Լու-
շեհա, Լուշի-լուշ եւ թերեւս ուրիշ ալ, որոնք իւր-
րաբանիւր մեկնաց անուանին մէկ թարգման-
չի քով զատ նշանակութիւն առած են: Մեր
յետին գրաց առ հասարակ այս կարգի օտար
բառերը գործածելուն երեւոյթի՝ ոչ այնու
միայն մեկնել է, որ իրենց ծանօթն այն օտար-
ներն էին, այլ եւ այն պարագայով՝ որ մեր
հնագոյն գրոց գործածածներուն նշանակու-
թիւնն անորոշ ճանցած էր եւ բառերն հասա-
րակաց գործածութենէն ելած, ինչպէս ցայսօր:
Ուստի յետոյց հարկեալ ապահովագոյնն ըն-
տրել էր: — Յայտն է թէ պրս. Լու քարն
ըստ նախնեաց ուղղագրութեան զու եւ հայ-
երէն, եւ ծանօթ է հին քերականին բո-
ղբը՝ թէ քաղցր լ (== Ս կամ լ) հնչել
պէտք է այս բառը, եւ ոչ թանձր իբրեւ հայ-
երէն Լու (արտասուել):

2 Լուշ հին թրք. նոր. փշիշ, փրփրացող
խոտը, զոր ուրիշ ռամկանցու գրողներ կ'ըսեն
պրս. ձայնիւ՝ օշուշ, ասլու եւ ասլան (ايشان, اوشان),
իսկ մեր բառարանները հնագոյն ընտիրն ընդ-
ունած են՝ ասլան, օշուշ, զոր Ե դարէն ունինք:
Ընդ (կամ անձայնաւոր ընդ) նաեւ փշ-
յատուկ թրքերէնը կը համարուի բուն պրս.
Լուշ (لوش) բառին, որուն հայաբերելը զուգիւ՛

արդէն այս ժամանակներ Հայոց քով մոռցուած բառ կ'երևայ:

Արշէնի (ըստ տեղ, զբոսի) պոս. բառ է (آرسن, آرسن) ի բնէ սոսկեցոյն նշանակութեամբ, ինչպէս հնագոյն հայերէն զարի առնուն ալ նոյն պոս. (آرسن) արմատը մասնակի լինէն հոյն (արի) նշանակութեամբ: Մեր հնգլեակը կը գործածէ նաեւ զարի, զարի, գուցէ ըստ այլեւայլ աղբրաց՝ ուստի քաղած է: — Αρσενικόν (arsenique) յունարէնին համար ներիւն է եւնիարիւն թէ ոչ ի բնէ յունական՝ այլ յիշեալ պոս. բառն է որ Արաքսացոց անցնելէն ետեւ՝ հանդերձ իւր Ա յօդովն (آرسن) յառաջ բերած է նոյն փոխառեալ յունարէնը՝ յատուկ ազգային կերպարանօք, որմէ ունին ամէն արեւմտեան լեզուները: Արգէն Յունաց յատուկ եղած է միշտ՝ օտար բառերն Յունակերպ ձեւաւորենել, ուստի եւ բնիկ յունարէն կարծեցնելն:

Քանի մը խօսք ալ հատուածիս գրութեան կերպին վրայ անցողակի: — Թէ ուղղագրութիւն փնտռելու չէ նախընթաց վերջին դարուց գրողներուն քով՝ ինքնին յայտնի է եւ այսօր ամենեւնի ծանօթ, ինչպէս առաջիկայ հատուածս ալ աչքէ անցընողը կը վկայէ: Տիրող ձեւն է անմիջականութիւն, որ հետեւութիւն է որոշ կանոնաւ սորված չլըլալու, ուստի եւ նախդիրներն աւելի կամ պակաս կամ վերջապար կրկնութեամբ եւ երբեմն բարդովն սխալ. Դիւն է արեւ, է յարեւ, յարեւ, արեւ, նաեւ ուղղականի վրայ անպէտ, Օլիւրդի Նորա Իսկանդար, մանաւանդ բառի վերջ՝ անթափանցելի գաղտնիք կը փնտցած, երբ արդէն բաւական իմաստութիւն կը համարուէր՝ ժամանակին քերականացն աւանդածէն սորված՝ զանազանել գիտնալը՝ Լուսն շոյն Կ Ե Լուսն շոյն Կ:

Սակայն այն անկաճութեան գարեբը մեղադրելուս հետ՝ հարկ է որ խոստովանինք թէ մեր յառաջագետ կարծուած գրքն ալ ունի անոցմէ ժառանգած նուաստացուցիչ գրութեան կերպեր, եւ դեռ այսօր սխալն եւ ուղիւն իրրեւ հաւասարազօր արժէք ունին, պատճառ՝ այն որ բառապահանքն անխորհրդ ասեր դրեր են, եւ մենք մեզի բաւական կը համարինք բառարանի մը չափով կապած սխալն եւ ուղիւն: Մեր անուղղակի օրինակովն ինչպէս տեսնել, գրեր է ինիլ (թղթի), եւ այսօր մեր գրագէտներն ըմբռնած են թէ չ գիրը տեսակ մը ինիլ է, եւ թէ երկուքն իրար շատ տեղ կը փոխանակեն:

Գլխիւ բառն հատուածս կը գրէ նաեւ Էիւրոպէ Էիւրոպ, Էիւրոպա Էիւրոպիկ է մեր այժմու հայագիտաց քով, որոնք նոյն բառէն զատ՝ անխորհր համարձակ կը սխալագրեն նաեւ՝ Էիւրոպ (փոխանակ Էիւրոպ), Էիւրոպ (փոխ. Էիւրոպ), Էիւրոպ (փոխ. Էիւրոպ) եւայլն, մինչեւ նաեւ Էիւրոպի (փոխ. Էիւրոպի):

Տեսնելք Էիւրոպ բառը Է գրով գրած՝ Էիւրոպ: Մեր արդի ուղղագրութիւնն է՝ ըստ հայերէնի օրինաց Էիւրոպ, կամ ճշգրտօք՝ ըստ արեւմտեան լեզուաց օրինաց. այսպէս կը գրենք Էիւրոպ կամ Էիւրոպ (փոխանակ Էիւրոպ) նմանագրութեամբ (par assimilation), ըստ որում Է Ե Է, Է, Է հաւասարապէս չլինեցան գրեր են: Սակայն յայտ՝ մեզմէ տարբեր ուղղագրութիւն ունին սեմացի լեզուները, որ կը գրեն Էիւրոպ, զամբիլ (آرسن), Էիւրոպ, յամբար, (آرسن), Էիւր (Էիւր), բամբակ, آرسن (Էիւր) եւայլն: Զարմանք չէ որ յետին դարուց գրիչները Պարսից կամ Արաքսաց հետեւութեամբ գրեն Էիւրոպ եւ նմանները, երբ մեր բուն հին գրողներն ալ յատուայն թարգմանութեանց մէջ շատ տեղ այս նոյն սեմական ուղղագրութիւնն ունին նաեւ ինիլ հայերէն բառերուն վրայ, եւ կը գրեն՝ Էիւր, Էիւր, Էիւր, եւն:

Թուական նշանակութեամբ հայերէն այբուբենը՝ եթէ պատուագիր եւ եթէ ոչ՝ ձեռագրաց մէջ հասարակօրէն երկու կէտի մէջ կը փակուի, այսպէս՝ Գ. որ կը նշանակէ չորս: Յետագոյն գրագրաց, ինչպէս նաեւ արդի ընդօրինակութեանց մէջ՝ այս կրկին կէտին մտադրութիւն պակաս եղած է, նաեւ երբ թուագիրն առանց պատուի գրեն: — Մեր հատուածին օրինակովն հազիւ մէկ երկու տեղ պահած է այս թուացոյց կրկին կէտերը:

ԻՄԱՐ.

Գ Ի Ն Տ Ն Ա Վ Ա Ն

ՃԵՆՆԵ ՄՓԻՐՆԻ ԳՊԻԾՈՒԹՅՈՒՆԻՆԸ

(Ըրաւանի-Էիւր Ե Էիւր)

Սերմէ Զաւար՝ ապրիլն է. բայց չենացիք դեռ չգործածած՝ որիչ հաճոյական անոյշ հոտ մ'ալ հետը կը խառնեն: Մինչեւ ցամաք 1891 Չառու. պնէն անօթներու մէջ լեցուած՝ միշտ լորտի փռէն զերծ՝ տարի մը կը փնտրէ եւ կը խմորէր: Սակայն այս օրս երկարատեւ եղա-